

Лариса ЮДА, доцент кафедри археології,
етнології та краєзнавчо-туристичної роботи
НУЧК імені Т.Г. Шевченка

ЧОМУ ВЧИТЕЛЮ НЕОБХІДНА ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

У статті йдеться про необхідність упровадження тендерного компонента в систему післядипломної педагогічної освіти. Автор матеріалу аналізує проблеми впровадження та обґрунтовує умови інтеграції тендерних підходів у систему післядипломної освіти й виокремлює складові формування тендерної компетентності та тендерної чутливості педагогів.

Євроінтеграційні процеси, які стали ознакою сучасного життя в Україні, зумовили потребу запровадити поняття тендеру у практичних перетвореннях. На думку доктора психологічних наук Оксани Кікінеджи, рівень тендерної рівності є лакмусовим папірцем ступеня демократичності розвитку суспільства, поступу на шляху досягнення рівних прав і можливостей статей.

Привнесений із-за кордону термін спочатку було підхоплено громадськими організаціями, потім став складовою політичного життя, а згодом — ознакою євроінтеграційних процесів. До того ж не всі навіть адекватно сприймали суть і значення поняття «гендер».

Традиційно «гендер» розглядаємо як поняття, що увійшло в ужиток із соціології і трактує соціальну стать людини, на відміну від біологічної. Це один із основних вимірів соціальної структури суспільства, соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, до ресурсів, у сімейних ролях і репродуктивній поведінці. Як не дивно, зокрема освітня система виявилася не готовою до сприйняття тендерного виміру суспільства. Десятиліттями в нашій школі виховували «справжніх» хлопчиків і «справжніх» дівчаток. Невинні рольові ігри в «доньки-матері» й «козаків-розбійників» привчали нас до того, що в дорослому житті нам доведеться виконувати «чоловічу» або «жіночу» роль і що з цим ліпше змиритися заздалегідь, щоб не стати об'єктом насмішок і принижень.

В освіті не використовується людський ресурс обох статей. Починаючи з початкової школи, де здебільшого працюють жінки, відбувається тиск на хлопчиків.

Фемінізовані вчительки вільно чи невольно тиснуть на хлопчиків своїм авторитетом, змушуючи відчувати неповноцінність.

А це, своєю чергою, призводить до того, що хлопчики змушені будувати свою ідентичність здебільшого на негативі: не бути схожими на дівчаток, не брати участі в «жіночих» видах діяльності.

На думку Оксани Кікінеджи, нестача чоловіків на рівні початкової школи означає відсутність чоловічих рольових моделей для дітей. Але це лише вершина айсберга недосконалості тендерної освіти в Україні.

Суспільні стереотипи формувалися століттями, змінити їх надзвичайно непросто, особливо це виявляється на рівні школи. Учителі ніби усвідомлюють важливість формування соціально-рольового статусу жінок і чоловіків, але неодноразово ставлять запитання: «До чого тут школа, діти? Хай підростуть до студентської лави, а потім...».

Це лише один із небагатьох прикладів. Проте цілком зрозуміло постає проблема потреби у фахових педагогічних кадрах, які будуть готові реалізовувати ідею тендерної рівності в навчально-виховному процесі дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів.

Визначальним аргументом стало проведення в межах Року гендерної рівності у 2007 р. за підтримки Програми Розвитку ООН в Україні уроку гендерної грамотності у ЗНЗ.

Та спроба вийшла не зовсім вдалою, оскільки педагоги виявилися не готовими до проведення уроку.

Не врятували навіть рекомендації для проведення уроку гендерної грамотності у ЗНЗ, розроблені МОН, оскільки загальної інформації про гендер та гендерні перетворення було недостатньо. Тому необхідністю стала гендерна освіта педагогів.

Інтеграція гендерного компонента в неперервну педагогічну освіту, на думку багатьох сучасних теоретиків, є одним із визначальних чинників упровадження гендерного підходу в роботу дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів.

На думку російської дослідниці Л. Штильової, засвоєння і прийняття гендерної парадигми для вчителів «сприятиме звільненню професійного бачення від статево-рольових стереотипів як специфічних та серйозних бар'єрів сприйняття особистості дитини, допоможе сконцентрувати увагу на реальних задатках і здібностях учнів різної статі».

Гендерна освіта охоплює систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду и розповсюдження гендерних знань і гендерної культури), стимулювання гендерної самоосвіти.

Актуалізує впровадження гендерної освіти в систему післядипломної підготовки педагогічних кадрів чинна нормативно-правова база України, у якій закладено принципи рівного доступу до якісної освіти, зокрема:

- стаття 24 Конституції України;
- Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» (Розділ V, с. 21);
- Закон України «Про освіту» № 100/96-ВР від 23.05.1991;
- Наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09.2009).

Реалізація поставлених завдань стала можливою в Україні завдяки підтримці Програми ЄС-ПРООН «Програма рівних можливостей і прав жінок в Україні» у 2008– 2011 рр.

Її діяльність спрямовано на розвиток освіти без дискримінації за ознакою статі та інтеграцію гендерних знань і принципів гендерної чутливості в систему освіти, тобто Програма актуалізувала запровадження гендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти.

Гендерний підхід в освіті зорієнтований на формування та затвердження практики рівних, що не залежать від статевої належності, можливостей самореалізації особистості в усіх сферах життєдіяльності та врахування статевої особливості мислення в організації навчальних занять.

Гендерний підхід сприяє запровадженню гендерних стандартів освіти для вчителів та викладачів та виступає за формування освітніх програм без гендерної упередженості. Для цього підготовлено рекомендації з проведення гендерної експертизи шкільних підручників, посібників та освітніх програм.

Гендерна компетентність педагога охоплює:

- знання основ гендерної теорії;
- знання сучасних проблем і тенденцій гендерного розвитку;
- знання законодавчих і нормативних актів;
- розуміння особливостей гендерної соціалізації;
- знання форм і методів гендерного навчання та виховання;
- уміння керувати процесом гендерної соціалізації учнів;
- уміння організувати навчальний процес на основі гендерної рівності;
- здатність сформулювати свою гендерну ідентичність;

- уміння мотивувати учнів до гендерної самоосвіти;
- формування гендерної чутливості;
- повагу до особистості незалежно від статі тощо.

Стає цілком зрозуміло, що гендерна освіта нині – це не лише запровадження гендерних навчальних курсів, а й формування нового світогляду, позбавленого ієрархії чоловічого і жіночого, формування гендерно-збалансованого середовища, урахування тендерного компонента в методиці виховання і навчання.

Тому цілком об'єктивно постає проблема формування гендерної компетентності й гендерної чутливості вчителя. На думку В. Ковтун, гендерна компетентність педагога передбачає кілька компонентів.

Відповідно гендерна чутливість — це здатність усвідомлювати проблеми нерівності за статевими ознаками, уміння розпізнавати тендерні стереотипи, упередження, дискримінації у ставленні до осіб певної статі, це здатність реагувати на прояви сексизму.

Існування статевої ієрархії, домінування однієї статі над іншою спричиняє порушення прав людини. Гендерна чутливість є основою гендерної культури особистості, створює «фундамент» для формування гендерно-збалансованого суспільства.

Звичайно, гендерна компетентність учителя залежить від рівня його гендерних знань. Тендерні знання охоплюють широку палітру гуманітарних дисциплін – філософських та феміністичних теорій, соціологічних, економічних і психологічних досліджень, літератури, образотворчого мистецтва й педагогічних практик.

Виходячи зі сказаного, можна окреслити основні **складові формування гендерної компетентності педагога:**

- пізнання гендерної культури вчителя починається із засвоєння ним «абетки», що дає змогу зорієнтуватися в основних питаннях;
- учитель повинен чітко уявляти різницю між поняттями «*стать*» і «*гендер*»;
- отримання гендерних знань нерозривно пов'язане з розумінням гендерної політики держави та її гендерної ідеології; зі знанням нормативно-правової бази, яка гарантує та забезпечує в державі рівні права й можливості жінок і чоловіків;
- формування гендерного світогляду сучасного вчителя, усвідомлення тендеру в особистісному вимірі, формування на цій основі гендерної ідентичності;
- подолання гендерних стереотипів і формування особистісно зорієнтованого підходу в навчально-виховній роботі;
- пізнання гендерної ідеології в гуманістичній педагогічній спадщині і створення на цій основі позитивної моделі навчання та виховання хлопчиків і дівчаток, яка б підкріплювала сучасні стандарти гендерної рівності статей.

Упровадження гендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти створює умови для докорінної зміни усталених форм і методів навчально-виховної роботи у школі, сприяє формуванню гендерної компетентності педагогів і дає змогу розширити життєвий простір для розвитку індивідуальних здібностей хлопців та дівчат і кожної особистості зокрема.

Використані джерела

1. Закон України «Про освіту» № 100/96-ВР від 23.05.1991 // Відомості Верховної Ради У РСР (ВВР). – 1991. – № 34. – ст.451.
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» № 2866-IV. від 08.09.05 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – №52. – ст. 561.

3. Кікінеджи О. Гендерна освіта в Україні: спочатку навчатимуться вчителі // Україна – Свросоюз у деталях. – 2010. – №2(5). – С. 14–15.
4. Ковтун В. В. Гендерна компетентність педагога – запорука особистісного підходу в освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/1138/1/Komp.pdf>.
5. Котова-Олійник С. В. Впровадження тендерного компоненту в систему післядипломної педагогічної освіти: регіональні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zippo.net.ua/index.php>.
6. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: навч. посіб. – Тернопіль: Джура, 2003, –415 с.
7. Кубинський Б., Грабовська Т. Складові тендерного виховання студентської молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Pedagogica/73913.doc.htm.
8. Мельник Т. Гендер як наука та навчальна дисципліна // Основи теорії гендеру: навч. посіб. – Київ : К.І.С., 2004. – 536 с.
9. Наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09.2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/4849>.
10. Слободянюк О. М. Гендерна теорія як фактор формування гендерної компетентності в культурологічній освіті студентів // Вісник Вінницького політехнічного інституту.–2011.–№4.–С. 196–199.
11. Штылева Л. Внедрение теории тендерных отношений в профессиональную подготовку и повышение квалификации педагогов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.murman.ru>.
12. Як навчати школярів долати тендерні стереотипи: конспекти занять. Навч.-метод. посіб. для загальноосвіт. навч. закладів / Колектив авторів за заг. ред. Т. Говорун. – Київ, 2011. – 805 с.